

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

УДК 341.236: 341.41/46

Важна Катерина Анатоліївна

кандидат юридичних наук,

Київський національний університет культури і мистецтв,

Київ, Україна,

kateryna.vazhna@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Аналізується зміст двох найпоширеніших у доктрині міжнародного права концепцій про місце і значення вини при встановленні відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння (а саме концепції суб'єктивної відповідальності держави і концепції об'єктивної відповідальності держави) з метою з'ясування чи може (відповідно до сучасного міжнародного права та міжнародно-правової практики) міжнародно-правова відповідальність держави наставати без доведення вини держави і в яких випадках для встановлення міжнародно-правової відповідальності вини держави доводити не потрібно. Зроблено висновки, що у сфері відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння чинному міжнародному праву найбільше відповідає концепція об'єктивної відповідальності держави. У статті розкривається зміст даної концепції залежно від виду міжнародно-протиправного діяння (ординарного міжнародного правопорушення (делікту) чи міжнародного злочину). Зроблено висновки, що викладений у статті зміст концепції об'єктивної відповідальності держави відповідає конвенційним положенням чинного міжнародного права, а також відповідає позиції Комісії міжнародного права ООН і положенням Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. У концепціях суб'єктивної та об'єктивної відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння виявлено спільність підходів щодо доведення наявності вини при встановленні відповідальності держави. Така спільність підходів полягає у визнанні того, що у процесі визнання держави відповідальною за певні діяння необхідно встановити зв'язок між державою та особою чи особами, які безпосередньо вчинили протиправне діяння.

Ключові слова: концепція об'єктивної відповідальності держави, концепція суб'єктивної відповідальності держави, міжнародно-правова відповідальність держави, міжнародне правопорушення, міжнародний злочин, атрибуція (присвоєння) поведінки держави.

*Vazhna Kateryna, Candidate of Judicial Sciences, Kyiv National University
of Culture and Arts, Kyiv, Ukraine*

**The concepts of subjective and objective international law responsibilities
of a state**

The denotations of two concepts that are most widely known in the doctrine of the international law are being analyzed. The concepts are about the place and the significance of guilt in determining the state responsibility for international criminal activity: specifically, the concepts of the subjective and the objective state's responsibility. The aim of this analysis is to identify whether it is possible for a state to bear international criminal responsibility without having its guilt been proved and in which cases there is no necessity to prove a state guilt for determining its international law responsibility. The conclusion is made that in the sphere of a state's responsibility for international criminal activity, the concept of objective criminal responsibility is the most correspondent to the current international law. In the article, the denotation of this concept is disclosed with dependence on the kind of the international criminal action (ordinary international misdemeanor (delict) or international crime). In addition, the conclusion states that the content of the objective state's responsibility concept corresponds to the conventional principles of the current international law as well as to the viewpoint of the U. N. International Law Commission and to the provisions of the 2001 Articles on the responsibility of states for international criminal activities. In the concepts of the subjective and the objective state's responsibility for international criminal activities, the mutual approach is identified regarding determining a state's responsibility guilt prove. Such mutuality of the approaches lies in the fact acknowledgement that in the process of determining a state responsible for some actions, it is necessary to identify the coherence between a state and an individual or individuals that directly committed a crime.

Key words: the concept of the objective state's responsibility, the concept of the subjective state's responsibility, a state international law responsibility, delict, international crime, attribution of the state behavior.

*Важна Екатерина Анатольевна, кандидат юридических наук,
Киевский национальный университет культуры и искусств, Киев, Украина*

**Концепция субъективной и концепция объективной международно-
правовой ответственности государства**

Анализируется содержание двух самых распространенных в доктрине международного права концепций о месте и значении вины при установлении ответственности государства за международно-противоправные деяния (а именно концепции субъективной ответственности государства и концепции объективной ответственности государства) с целью выяснения может ли (в соответствии с современным международным правом и международно-

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

правової практикою) міжнародно-правовою відповідальністю держави наступати без доказування вини держави і в яких випадках для встановлення міжнародно-правової відповідальності вини держави доказувати не потрібно. Сделано висновки, що в сфері відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння діючому міжнародному праву найбільше відповідає концепція об'єктивної відповідальності держави. В статті розкривається зміст даної концепції в залежності від виду міжнародно-протиправного діяння (ординарного міжнародного правонарушення (делікту) або міжнародного злочину). Сделано висновки, що викладене в статті зміст концепції об'єктивної відповідальності держави відповідає конвенційним положенням діючого міжнародного права, а також відповідає позиції Комісії міжнародного права ООН і положеннями Статей об відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. В концепціях суб'єктивної і об'єктивної відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння виявлено спільність підходів до доказування наявності вини при встановленні відповідальності держави. Така спільність підходів заключається в визнанні того, що в процесі визнання держави відповідальною за певні діяння необхідно встановити зв'язок між державою і особою або особами, які безпосередньо здійснили протиправне діяння.

Ключові слова: концепція об'єктивної відповідальності держави, концепція суб'єктивної відповідальності держави, міжнародно-правовою відповідальністю держави, міжнародне правонарушення, міжнародне злочинство, атрибуція (присвоєння) поведінки державі.

Вступ. Питання про те, чи може категорія вини застосовуватися до держави у зв'язку із вчиненням міжнародно-протиправного діяння, а також зміст категорії вини держави довгий час були предметом гострої дискусії у доктрині міжнародного права. Чинне міжнародне право визнає можливість застосування категорії вини до держави, проте, дискусію у науці міжнародного права продовжують викликати питання, зокрема про те, чи може наставити міжнародно-правова відповідальність держави без встановлення вини держави і в яких випадках для встановлення міжнародно-правової відповідальності вини держави доводити не потрібно. Результатом пошуку відповідей на вказані та ін. питання стало формування різних доктринальних концепцій щодо місця і значення вини при встановленні відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння. Найпоширенішими серед таких концепцій є концепція суб'єктивної та концепція об'єктивної міжнародно-правової відповідальності держави.

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблематики. Сутність і особливості міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародні правопорушення, а також місце і значення вини при встановленні відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння досліджували зарубіжні вчені: Р. Аго, М. Ш. Бассіоні, А. Бустаманте, І. П. Бліщенко, Д. Б. Левін, В. А. Мазов, Ф. Малесян, Ю. А. Решетов, Г. Санчез де Тагл, Г. І. Тункін, Н. А. Ушаков та ін. Дану проблематику також досліджували українські вчені, зокрема: С. С. Андрейченко, В. Ф. Антипенко, В. А. Василенко, І. В. Гетьман-Павлова, Н. А. Зелінська, Ю. В. Манійчук, І. І. Лукашук та ін. Проте, сутність концепцій суб'єктивної та об'єктивної відповідальності держави за міжнародні правопорушення досліджувалася достатньо поверхнево, а тому дана проблематика потребує подальшого аналізу. Ґрунтовнішого вивчення потребують питання про те, чи може міжнародно-правова відповідальність держави наставати без доведення вини держави і в яких випадках для встановлення міжнародно-правової відповідальності вину держави доводити не потрібно.

Постановка завдання. Дослідити зміст концепції суб'єктивної та концепції об'єктивної відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння з метою з'ясування чи може (відповідно до сучасного міжнародного права та міжнародно-правової практики) міжнародно-правова відповідальність держави наставати без доведення вини держави і в яких випадках для встановлення міжнародно-правової відповідальності вину держави доводити не потрібно.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вина є необхідним елементом для встановлення кримінальної відповідальності фізичної особи. Проте, застосування категорії вини до держави за вчинення міжнародних правопорушень, у т. ч. міжнародних злочинів, є предметом гострих дискусій у доктрині міжнародного права. Довгий час дискусійним у доктрині міжнародного права було питання й про те, чи можна взагалі категорію вини застосовувати до держави. Так, деякі вчені відштовхувалися від поняття міжнародного злочину як умисного діяння і розглядали вину держави як категорію, ін. вчені вважали, що категорію вини не можна застосовувати у відношенні держави [18, с. 48–49].

На думку А. Н. Трайніна, у сфері матеріального кримінального права поняття й інститути вини, осудності, стадій вчинення злочину, співучасті, покарання не можуть застосовуватися до держави: «держави не може бути осудна чи неосудна; держава не може бути на лаві підсудних або за ґратами в'язниці» [15, с. 300–302; 3, с. 56]. Г. І. Тункін зауважує, що міркування А. Н. Трайніна про незастосовність до держави як суб'єкта міжнародного права поняття вини і співучасті є не зовсім точними, хоча міжнародно-правове поняття

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

вини не можна ототожнювати з поняттям вини у національних правових системах [16, с. 360]. На думку В. Пелли, «держава має власну волю і, отже, може вчиняти злочини» [16, с. 352–353]. Д. Б. Левін вказує, що при всій своїй відмінності від волі індивіда, воля держави хоча і є поняттям, одночасно є реальною категорією [8, с. 55].

Український юрист-міжнародник В. А. Василенко вказує, що порядок встановлення вини держави-правопорушниці значно відрізняється від порядку присвоєння вини суб'єктам внутрішньодержавного права [5, с. 93–94]. Учений наголошує на неможливості порівняння міжнародно-правових форм відповідальності держави із кримінальними видами покарання, що застосовуються до індивідів, через їх об'єктивний зміст (а не спрямованість), а також через непорівнянність держави та індивідів [18, с. 42–43].

Ю. В. Манійчук вважає, що держава володіє власною волею. У своїй праці «Наслідки міжнародного правопорушення» (1987) Ю. В. Манійчук вказує, що виходячи із своїх потреб та інтересів, держава свідомо ставить цілі, які визначають спосіб і характер її діяльності. Воля, що реалізується неправомірно – це і є вина держави-правопорушниці [10, с. 7–8].

Ю. А. Решетов, вказує на обгрунтованість концепції винної відповідальності держави за міжнародні правопорушення: «... наявність вини держави-правопорушниці є необхідною умовою для кваліфікації її поведінки міжнародно-правовою. Що ж стосується міжнародних злочинів, то для них характерна абсолютно очевидна роль вини як іманентного елементу цих злочинів» [13, с. 73–74].

В. А. Василенко вказує, що «протиправна винна поведінка держави ... завжди зумовлена політикою держави». Умисел держави, як зазначає вчений, має місце тоді, коли держава явно і умисно порушує свої міжнародні зобов'язання. Як приклад автор наводить вчинення акту агресії та ін. [5, с. 149–151]

У доктрині зазначається, що встановлюється тяжчий режим міжнародно-правової відповідальності держави, якщо збитки є наслідком обдуманого і цілеспрямованого політики та протиправного умислу [11, с. 99].

Справедливою є точка зору В. А. Василенка, який зазначає, що поняття осудності, яке застосовується у міжнародному праві, суттєво відрізняється від того, яке застосовується у внутрішньодержавних правових системах. Комісія міжнародного права насесії 1970 р. прийшла до висновку про доцільність уникати у відношенні держави терміну «осудність» («ставлення в вину», «вменяемость в вину», «вменение в вину»), а замість нього вживати поняття «присвоєння» («атрибуція»)¹ поведінки державі. На думку української вченої

---

¹ Вказане поняття на англійській та французькій мовах позначається терміном «attribution», який переводиться як «присвоєння» або «приписування» через відсутність

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

С. С. Андрейченко, найбільш прийнятним у даному контексті є використання терміну «атрибуція», який точніше відображає сутність такого правового явища як установлення авторства міжнародно-протиправного діяння [1, с. 25].

Відповідно до сучасного міжнародного права категорія вини може застосовуватися до держави.

У доктрині міжнародного права найпоширенішими є дві концепції щодо місця і значення вини при встановленні відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння: концепція суб'єктивної відповідальності держави і концепція об'єктивної відповідальності держави [4, с. 187].

Відповідно до концепції суб'єктивної відповідальності, вина є обов'язковою умовою виникнення міжнародно-правової відповідальності; не може бути встановлено відповідальність держави за міжнародно-протиправне діяння поки не буде доведено наявність вини держави. Вина держави встановлюється шляхом доведення вини (умислу чи необережності) державних органів, посадових осіб, органів і осіб, що діяли від імені держави чи під керівництвом держави.

Прихильники концепції суб'єктивної відповідальності при встановленні вини виходять з того, що держава проявляє свою волю, а при вчиненні міжнародного правопорушення прояв волі носить неправомірний, тобто має винуватий характер [1, с. 80; 4, с. 188].

Відповідно до концепції об'єктивної відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння, доведення вини держави не є необхідним, тому що при порушенні державою свого міжнародно-правового зобов'язання наявність вини презюмується [4, с. 188].

В. Н. Елиничев підтримував концепцію «об'єктивної відповідальності» держави. Вчений вказував, що встановлення вини не потрібне, тому що це може дати можливість державі-правопорушниці уникнути відповідальності, посилаючись на свою невинність і відсутність умислу, або відійти від відповідальності шляхом затягування переговорів чи процесуальних процедур [5, с. 149, 154, 160].

С. С. Андрейченко вказує, що «принцип об'єктивної відповідальності міцно закріпився в сучасному міжнародному праві, що підтверджується відповідними напрацюваннями вчених та рішеннями міжнародних судових інституцій». На домінування концепції об'єктивної відповідальності вказував І. І. Лукашук. На думку М. М. Антонович, «об'єктивна відповідальність більш типова для міжнародного права». Я. Броунлі вказує, що принцип об'єктивної

точного лексичного еквіваленту. Тому у документах ООН можуть зустрічатися обидва варіанти. На думку М.О. Ушакова, доречнішим є термін «присвоєння» [5, с. 93–94; 9, с. 42; 17, с. 48].

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

відповідальності має всі підстави для того, щоб вважатися загальним принципом [1, с. 107; 4, с. 190].

Фахівці з міжнародного права вкладають різне значення і формують різне розуміння сутності і змісту концепцій суб'єктивної та об'єктивної відповідальності держави. Часто прихильники різних концепцій посилаються на одні і ті ж норми міжнародного права або одні і ті ж судові рішення² при обґрунтуванні своїх, здавалося б, протилежних позицій [4, с. 188; 1, с. 109].

Зокрема, у ст. 2 Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього 1948 р. (стаття містить визначення геноциду і перелік актів геноциду) деякі вчені вбачають доказ на користь того, що для встановлення відповідальності держави потрібно довести її вину (намір на спричинення діяння), оскільки у ст. 2 міститься формулювання «... геноцид означає будь-яке з таких діянь, що вчинене з наміром...» [4, с. 189; 7] Таким чином, деякі вчені вбачають у даному формулюванні конвенційної норми доказ на користь концепції суб'єктивної відповідальності держави [1, с. 87–88]. Прихильники ж об'єктивної відповідальності держави, навпаки, вбачають у даній правовій нормі аргумент на користь об'єктивної відповідальності, вказуючи, що за своєю сутністю геноцид не може бути вчинений випадково і зміст ст. 2 є цьому підтвердженням. Реалізація геноциду, на їхню думку, автоматично передбачає наявність умислу на вчинення правопорушення. Як бачимо, вказана міжнародно-правова норма розуміється і аналізується по-різному представниками двох різних концепцій. Схожа ситуація наявна при аналізі визначення злочину агресії та інших міжнародно-правових норм.

У сфері відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння, чинному міжнародному праву, на нашу думку, найбільше відповідає концепція об'єктивної відповідальності держави. Зміст даної концепції дещо відрізнятиметься залежно від виду міжнародно-протиправного діяння (ординарного міжнародного правопорушення чи міжнародного злочину) [4, с. 191].

Відповідно до концепції об'єктивної відповідальності, держава повинна нести міжнародно-правову відповідальність за ординарні міжнародно-протиправні діяння (делікти) при наявності наступних умов: 1) міжнародно-протиправне діяння (дія чи бездіяльність) присвоюється даній державі відповідно до чинного міжнародного права³ (щодо правил присвоєння,

---

² С. С. Андрейченко, досліджуючи концепції суб'єктивної та об'єктивної відповідальності держави, а також міжнародну судову й арбітражну практику у даному контексті, зазначила: «... численні випадки, коли одне і те ж арбітражне рішення одними авторами наводиться на підтвердження однієї теорії, а іншими – другої» [1, с. 109].

³ Теоретичні і практичні аспекти присвоєння (атрибуції) державі поведінки розкриті у праці української вченої, фахівця у сфері міжнародного права С. С. Андрейченко. Див.:

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

див. ст. 2, 4–11 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, що були прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у 2001 р.(далі – Статті 2001 р.) [14]; 2) міжнародно-протиправне діяння (дія чи бездіяльність) становить порушення міжнародно-правового зобов'язання даної держави; порушенням міжнародно-правового зобов'язання держави визнається діяння, яке не відповідає тому, що вимагається від держави цим зобов'язанням (ст. 12 Статей 2001 р.), і відбувається у момент, коли держава пов'язана цим зобов'язанням (ст. 13 Статей 2001 р.); 3) немає обставин, які відповідно до норм чинного міжнародного права виключають протиправність діяння (ст. 20–27 Статей 2001 р.)⁴ [14]. Вина держави, за наявності трьох вказаних умов, презюмується [4, с. 191].

Вчений Гонсало Санчезде Тагл у своїй науковій статті вказує, що відповідно до правової бази міжамериканської системи захисту прав людини держава визнається відповідальною за міжнародно-протиправне діяння, якщо таке діяння «(а) присвоюється державі відповідно до міжнародного права і (б) становить порушення міжнародного зобов'язання держави» [20, с. 116–117].

У випадку міжнародно-правової відповідальності держави за міжнародні злочини концепція об'єктивної відповідальності держави полягає в тому, що держава повинна нести міжнародно-правову відповідальність за міжнародні злочини при наявності наступних умов: 1) міжнародно-протиправне діяння присвоюється даній державі відповідно до чинного міжнародного права (див. ст. 2, 4–11 Статей 2001 р.); 2) міжнародно-протиправне діяння становить серйозне порушення державою зобов'язання, яке впливає з імперативної норми загального міжнародного права (ст. 40 Статей 2001 р.); порушенням міжнародно-правового зобов'язання держави визнається діяння, яке не відповідає тому, що вимагається від держави цим зобов'язанням (ст. 12 Статей 2001 р.), і відбувається у момент, коли держава пов'язана цим зобов'язанням (ст. 13 Статей 2001 р.). Даних двох умов повинно бути достатньо для того, щоб встановити відповідальність держави за міжнародний злочин [4, с. 197–192].

Вина держави, за наявності двох вказаних умов, презюмується. Таке «презюмування» вини перешкодить державі-правопорушниці уникнути відповідальності, посилаючись на свою невинність і відсутність умислу, або відійти від відповідальності шляхом затягування переговорів чи процесуальних

Андрейченко С. С. Концепція атрибуції поведінки державі міжнародному праві: монографія / Світлана Сергіївна Андрейченко. – Одеса: Фенікс, 2015. – 578 с. [1]

⁴Глава V Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. встановлює обставини, які виключають протиправність діяння. До таких обставин Статті відносять згоду, самооборону, контрзаходи у зв'язку із міжнародно-протиправним діянням, форс-мажор, лихо, стан необхідності (ст. 20–27) [14].

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

процедур. Доцільно вказати, що обставини, які виключають протиправність діяння і застосовуються при ординарних міжнародних правопорушеннях (деліктах), не можуть звільнити державу від міжнародно-правової відповідальності у випадку вчинення міжнародного злочину [4, с. 192]. У ст. 26 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. вказується, що ніщо у Главі V «не виключає протиправності будь-якого діяння держави, якщо таке діяння не відповідає зобов'язанню, що випливає з імперативної норми загального міжнародного права» [14].

Аргументом на користь того, що у випадку вчинення міжнародних злочинів вина держави презюмується і її не потрібно окремо (спеціально) доводити, є аналіз сутності міжнародних злочинів. Зокрема, такі міжнародні злочини як агресія, геноцид, апартеїд та ін. не можуть бути результатом ексцесів чи недогляду посадових осіб, а є наслідком продуманої і спланованої політики. Реалізація таких злочинів неможлива без використання державних механізмів та державних фінансових ресурсів, і потребує великої кількості послідовно прийнятих державними органами і посадовими особами держави рішень, указів чи ін. документів бюрократичного механізму системи державних органів. Усе це вказує на наявність винного умислу держави на вчинення міжнародного злочину [4, с. 192–193].

На нашу думку, викладений зміст концепції об'єктивної відповідальності держави відповідає чинним конвенційним положенням міжнародного права. Зокрема, положенням Резолюції RC/Res.6⁵ «Злочин агресії» від 11 червня 2010 р. та трьох додатків до вказаної Резолюції [12]. У Додатку III вказується, що для встановлення того чи є факт агресії явним порушенням Статуту ООН, трьох компонентів – характеру, тяжкості і масштабу – повинно бути достатньо для того, щоб визначити певне порушення як «явне» (жодний із компонентів сам по собі не є достатньо вагомим для того, щоб відповідати стандарту «явного» порушення). У Додатку II зазначається, що «вимога доведення того, що порушник провів правову оцінку несумісності застосування збройної сили із Статутом ООН, відсутня». Комісія з огляду постановила, що «порушник усвідомлював фактичні обставини, які вказують на несумісність такого застосування збройної сили із Статутом ООН». «Акт агресії через свій характер, серйозність і масштаби є грубим порушенням Статуту ООН». У Додатку II також вказується: «Вимога доказування того, що порушник провів правову оцінку «грубого» характеру правопорушення, відсутня». «Порушник

---

⁵ Резолюцією RC/Res.6 шляхом внесення поправок до Статуту Міжнародного Кримінального Суду було прийняте визначення поняття злочину агресії. Відповідно до Додатку I до вказаної Резолюції постановлялося виключити п. 2 ст. 5 із Статуту та включити до нього ст. 8 bis під назвою «Злочин агресії», яка, відповідно, містить визначення цього злочину [12; 4, с. 132–133].

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

усвідомлював фактичні обставини, які вказують на таке грубе порушення Статуту ООН» [4, с. 194; 12].

Викладений зміст концепції об'єктивної відповідальності держави відповідає позиції Комісії міжнародного права ООН і положенням Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р.

У Коментарях Комісії міжнародного права ООН до Глави III «Серйозні порушення зобов'язань, що витікають з імперативних норм загального міжнародного права» Частини Другої Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р. зазначається, що до числа факторів, які встановлюють серйозність порушення міжнародного права державою, слід віднести умисел на порушення норми. Як вказує Комісія, «серйозні порушення, як правило є систематичними і грубими». На думку Комісії, «до числа факторів, що встановлюють серйозність порушення, слід віднести намір порушити норму, масштаб порушення і кількість індивідуальних порушень та тяжкість їх наслідків для потерпілих». Комісія міжнародного права наголошує, що «слід пам'ятати, що деякі з імперативних норм, що розглядаються, а саме: заборона агресії і геноциду, через сам свій характер потребують умисного порушення у великих масштабах» [6; 4, с. 195].

С. С. Андрейченко вказує, що Комісія міжнародного права ООН не включила елемент вини держави в проект статей про відповідальність держав ані 1980 р., ані 1996 р., ані 2001 р., уникнувши тим самим складнощів щодо вирішення питання про презумпцію вини або невинності держави і проблеми доведення вини [1, с. 107].

Спеціальний доповідач Комісії міжнародного права ООН з теми відповідальності держави Роберто Аго у другій доповіді Комісії (1971) вказував: «одним із принципів, які найглибше вкорінені в доктрині міжнародного права і найсильніше підтримуються державною практикою та судовими рішеннями, є принцип, згідно з яким будь-яка поведінка держави, яку міжнародне право класифікує як протиправне діяння, тягне за собою відповідальність цієї держави в міжнародному праві» [20, с. 127].

Деякі вчені вважають, що для виникнення відповідальності держави потрібно встановити вину держави, але при цьому вина держави повинна встановлюватися через доведення вини фізичних осіб.

Зокрема, професор В. Ф. Антипенко, який у своїй праці «Теорія кримінальної відповідальності держави» виступає проти концепції об'єктивної відповідальності держави, наголошує на тому, що у більшості випадків вина є елементом міжнародного правопорушення (у т. ч. міжнародного злочину), і тому вину потрібно доводити. Проте, встановлення відповідальності держави, на думку вченого, має здійснюватися через встановлення і доведення вини

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

фізичних осіб, які вчинили, або в інтересах яких вчинено міжнародний злочин, що присвоюється державі [2, с. 91, 96].

Професор М. Ш. Бассіоні вважає, що «кримінальна відповідальність юридичних осіб, як приватних (організації), так і публічних (включаючи держави та їх органи)» повинна бути встановлена через відповідальність індивідів [19, с. 478, 480].

А. Фердросс розмірковував з позиції того, що держава в основному не несе відповідальності, якщо об'єктивно міжнародно-правовий акт мав місце за обставин, коли державному органу, який вчинив такий акт, не може бути поставлена у вину принаймні необережність (недостатня передбачуваність або неухважність). На думку вченого, «не тільки при упущеннях, але також і в результаті дій повинна мати місце вина якого-небудь органу держави для того, щоб можна було покласти на державу відповідальність за конкретне порушення, вчинене її органом» [1, с. 82; 4, с. 187].

Наведена позиція вчених (часто прихильників концепції суб'єктивної відповідальності держави) про встановлення відповідальності держави виключно через присвоєння державі протиправної поведінки органів та осіб, на нашу думку, не суперечить змісту висвітленої нами вище концепції об'єктивної відповідальності держави. Така наукова позиція вчених за своїм змістом відповідає змісту однієї з основних умов висвітленої вище концепції об'єктивної відповідальності держави, а саме умові, за якою міжнародно-протиправне діяння повинне бути таким, що присвоюється державі відповідно до чинного міжнародного права (зокрема, відповідно до ст. 2, 4–11 Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р.) Вказане, з одного боку є свідченням правильності (спільності) підходу до формування концепції ролі вини при встановленні міжнародно-правової відповідальності держави. З іншого боку, вказане свідчить про те, що часто маючи аналогічну наукову позицію щодо вини держави і її ролі у встановленні міжнародно-правової відповідальності держави, вчені обирають різні шляхи обґрунтування схожих позицій, вкладають різне значення у розуміння тих самих термінів і категорій або окреслюють різними термінами змістовно аналогічні правові явища.

С. С. Андрейченко вказує, що відомі спеціалісти у сфері міжнародного права, зокрема М. Шоу, М. Ейкхерст, А. Кассезе та ін., неодноразово зазначали, що практика Міжнародного Суду ООН у переважній кількості випадків відповідає концепції об'єктивної відповідальності, тому питання, що потребує доведення в процесі визнання держави відповідальною за певні дії, полягає у встановленні необхідного зв'язку між державою та особою чи особами, які безпосередньо вчинили міжнародно-протиправне діяння [1, с. 107]. Як зазначає С. С. Андрейченко, «концепція об'єктивної відповідальності має

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

превалююче значення в сучасній міжнародно-правовій доктрині і підтверджується практикою міжнародних судів та арбітражів, що воліють не торкатися проблеми вини. Тому питання, що потребує доведення в процесі визнання держави відповідальною за певні дії, полягає у встановленні необхідного зв'язку між державою та особою чи особами, які безпосередньо вчинили протиправне діяння» [1, с. 502]. Як зазначає професор Дж. Грібел, держави є юридичними особами і можуть функціонувати тільки через фізичних осіб. Без концепції атрибуції держави не лише не зможуть діяти, а й нести відповідальність за неправомірні дії в результаті таких діянь [1, с. 25].

Висновки. У сфері відповідальності держави за міжнародно-протиправні діяння чинному міжнародному праву найбільше відповідає концепція об'єктивної відповідальності держави. Зміст даної концепції дещо відрізнятиметься залежно від виду міжнародно-протиправного діяння (ординарного міжнародного правопорушення (делікту) чи міжнародного злочину). Викладений у статті зміст концепції об'єктивної відповідальності держави відповідає конвенційним положенням чинного міжнародного права, а також позиції Комісії міжнародного права ООН і положенням Статей про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння 2001 р.

Список використаних джерел:

1. Андрейченко С. С. Концепція атрибуції поведінки держави в міжнародному праві: монографія / С. С. Андрейченко. – Одеса: Фенікс, 2015. – 578 с.
2. Антипенко В. Ф. Теория уголовной ответственности государства / В. Ф. Антипенко. – Saarbrücken, Deutschland: Lap Lambert Academic Publishing GmbH&Co. KG, 2016. – 325 с.
3. Блищенко И. П. Международный уголовный суд / И. П. Блищенко, И. В. Фисенко. – Москва: Закон и право: ЮНИТИ, 1998. – 293 с.
4. Важна К. А. Концепція кримінальної відповідальності держави: можливість реалізації в сучасному міжнародному праві: монографія / К. А. Важна. – Київ: Вид-во Ліра-К, 2017. – 292 с.
5. Василенко В. А. Ответственность государства за международные правонарушения / В. А. Василенко. – Київ: Вища шк., 1976. – 267 с.
6. Доклад Комиссии международного права. Генеральная Ассамблея, официальные отчеты пятьдесят третьей сессии [Электронный ресурс]: дополнение № 10 (A/56/10) (23 апр.–1–2 июня–10 авг. 2001 г.): офиц. сайт ООН. – С. 293 – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/law/ilc/responsibility.pdf>. – Загл. с экрана. – Дата обращения 11.02.2018.
7. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него, 9 декабря 1948 года. A/RES/260 A (III) [Электронный ресурс]: офиц. сайт

КОНЦЕПЦІЯ СУБ'ЄКТИВНОЇ ТА КОНЦЕПЦІЯ ОБ'ЄКТИВНОЇ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ДЕРЖАВИ

Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155. – Загл. с екрана. – Дата обращения 11.02.2018.

8. Левин Д. Б. Ответственность государств в современном международном праве / Д. Б. Левин. – Москва: Междунар. отношения, 1966. – 152 с.

9. Мазов В. А. Ответственность в международном праве / В. А. Мазов. – Москва: Юрид. лит., 1979. – 152 с.

10. Манийчук Ю. В. Последствия международного правонарушения / Ю. В. Манийчук. – Киев: Вища шк., 1987. – 147 с.

11. Международное уголовное право: [учеб. пособие] / [И. П. Блищенко, Р. А. Каламкьян, И. И. Капец и др.]; под общ. ред. В. Н. Кудрявцева. – Москва: Наука, 1999. – 264 с.

12. Резолюция RC/Res.6 «Преступление агрессии» от 11 июня 2010 года [Электронный ресурс]: приложения: офиц. сайт Междунар. Уголовного Суда. – Режим доступа: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-RUS.pdf. – Загл. с экрана. – Дата обращения 11.02.2018.

13. Решетов Ю. А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / Ю. А. Решетов. – Москва: Междунар. отношения, 1983. – 224 с.

14. Тексты проектов статей об ответственности государств за международно-протиправные деяния [Электронный ресурс]: доклад Комиссии международного права 2001 года: офиц. сайт ООН. – Режим доступа: <http://www.un.org/russian/law/ilc/responsibility.pdf>.

15. Трайнин А. Н. Защита мира и уголовный закон / А. Н. Трайнин. – Москва: Наука, 1969. – 456 с.

16. Тункин Г. И. Теория международного права / Г. И. Тункин. – Москва: Зерцало, 2000. – 416 с.

17. Ушаков Н. А. Основания международной ответственности государств / Н. А. Ушаков. – Москва: Междунар. отношения, 1983. – 184 с.

18. Фисенко И. В. Борьба с международными преступлениями в международном уголовном праве / И. В. Фисенко. – Минск: Тесей, 2000. – 336 с.

19. Bassiouni M. Ch. Crimes against humanity: historical evolution and contemporary application / M. Cherif Bassiouni. – New York: Cambridge University Press, 2011. – 845 p.

20. Sanchez de Tagle G. The objective international responsibility of States in the Inter-American Human Rights System / Gonzalo Sanchez de Tagle // Mexican Law Review. – 2015. – Vol. VII. – January–June (№ 2). – P. 115–133.

References:

1. Andreychenko, S.S. (2012). *The concept of attribution of conduct to State in international law*, Odesa: Feniks.
2. Antypenko, V.F. (2016). *The theory of state criminal responsibility*, Saarbrücken, Deutschland: Lap Lambert Academic Publishing GmbH & Co. KG.
3. Blyshchenko, I.P. (1998). *International Criminal Court*, Moscow: Zakon i pravo, YUNITI.
4. Vazhna, K.A. (2017). *Concept of State criminal responsibility: the possibility of realization in current International Law*, Kyiv: Vydavnytstvo Lira-K.
5. Vasylenko, V.A. (1976). *The responsibility of the state for international offenses*, Kyiv: Vyshcha shkola.
6. The UN. (2001). *Report of the International Law Commission* (2001, April 23 – June 1–2 – August 10). V.: General Assembly, official reports of the fifty-third session: Addition № 10 (A/56/10) [online] Available at: <http://www.un.org/russian/law/ilc/liability.pdf>. [Accessed 10 February 2018]. Title from the screen.
7. The *Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide from 9th January 1948*. A/RES/260 A(III). *Verkhovna Rada of Ukraine*. [online] Available at: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_155. [Accessed 10 February 2018]. Title from the screen.
8. Levin, D.B. (1966) *Responsibility of States in contemporary international law*, Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia.
9. Mazov, V.A. (1979) *Responsibility in international law*, Moscow: Iuridicheskaiia literatura.
10. Manijchuk, Y.V. (1987) *The consequences of the international offenses*, Kyiv: Vyshcha shkola.
11. Kudriavtcev, V.N. ed. (1999). *International Criminal Law*. Moscow: Nauka.
12. Resolution RC/Res.6 “Crime of Aggression” from 11th June 2010 with Annexes. *International Criminal court*. [online] Available at: https://asp.icc-cpi.int/iccdocs/asp_docs/Resolutions/RC-Res.6-RUS.pdf. [Accessed 11 February 2018]. Title from the screen.
13. Reshetov, Yu.A. (1983). *The counteraction to international crime against peace and security*, Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia.
14. The UN. (2001). *The draft articles on the responsibility of States for internationally wrongful acts*. V.: International Crime Commission Report. [online] Available at: <http://www.un.org/russian/law/ilc/responsibility.pdf>. [Accessed 10 February 2018]. Title from the screen.
15. Trainin, A. N. (1969). *Protection of peace and criminal law*, Moscow: Nauka.

16. Tunkin, G.I. (2000). *The theory of international law*, Moscow: Zertsalo.

17. Ushakov, N.A. (1983). *The grounds of the international responsibility of States*, Moscow: Mezhdunarodnye otnosheniia.

18. Fisenko, I.V. (2000). *The counteraction to international crimes in international criminal law*, Minsk: Tesei.

19. Bassiouni, M.Ch. (2011). *Crimes against humanity: historical evolution and contemporary application*, New York: Cambridge University Press.

20. Sanchez de Tagle, G. (2015). The objective international responsibility of States in the Inter-American Human Rights System. *Mexican Law Review*, vol.VII, № 2, pp. 115–133.

© Важна К. А., 2018